

*Renata Burchart**,
*Marian Oliński***

POMOC NIEFINANSOWA UDZIELONA WARMIŃSKO-MAZURSKIM SPÓŁDZIELNIOM SOCJALNYM W ASPEKCIE ICH OCZEKIWAŃ, SZANS I BARIER ROZWOJOWYCH

NON-FINANCIAL ASSISTANCE GRANTED WARMIA AND MAZURY SOCIAL COOPERATIVES IN TERMS OF THEIR EXPECTATIONS, OPPORTUNITIES AND DEVELOPMENT BARRIERS

Ruch spółdzielczy zmienił życie milionów ludzi na całym świecie¹. I choć idea ta dla wielu wydaje się przestarzała i niepasująca do wymogów XXI-wiecznego, nowoczesnego społeczeństwa, to nic nie wskazuje na to, aby podmioty działające wg spółdzielczych zasad miały zaniknąć. Spółdzielnie socjalne, poprzez przestrzeganie głównych reguł ruchu spółdzielczego, kontynuują ową tradycję. Jednocześnie funkcjonują one w ramach gospodarki rynkowej, operując często na wysoce konkurencyjnych segmentach rynku. Stanowią więc klasyczny przykład przedsiębiorstwa społecznego. Używanie pojęcia „przedsiębiorstwo społeczne” ma na celu odróżnienie nowych form przedsiębiorczości społecznej od bardziej tradycyjnych działań organizacji trzeciego sektora². Dlatego też definicje przedsiębiorstwa społecznego uwzględniają zarówno elementy natury ekonomicznej, jak i społecznej. Przykładowo kompleksowa definicja przedsiębiorstwa społecznego, stworzona przez EMES³, zawiera cztery elementy natury ekonomicznej (tj. ciągła działalność w zakresie produkcji towarów lub usług, duży stopień autonomii, znaczący poziom ryzyka biznesowego, minimalny udział pracy

*dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Rachunkowości

** dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Organizacji i Zarządzania

¹ R.C. Williams, *The Cooperative Movement. Globalization from Below*, Ashgate, Hampshire 2007, s. 9.

² A. Bacchiega, C. Borzaga, *Social enterprises as incentive structures*, w: C. Borzaga, J. Defourny (red.), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London–New York 2001, s. 273–295.

³ EMES – European Research Network – organizacja zrzeszająca ekspertów i badaczy związanych z przedsiębiorczością społeczną.

odpłatnej) oraz pięć elementów natury społecznej (tj. wyraźna deklaracja celu służby dla społeczeństwa, oddolne inicjatywy obywateli, uprawnienia decyzyjne nieoparte na własności kapitału, partycypacyjny charakter angażujący różne osoby, których dotyczy dana działalność, ograniczona dystrybucja zysków)⁴. Przy tak rozbudowanej definicji od samego początku było jasne, że kryteria te będą spełniane w bardzo różnym stopniu i że przedsiębiorstwa społeczne w każdym z krajów tworzyć będą raczej szerokie spektrum inicjatyw aniżeli wyraźnie wydzielony zbiór określonych organizacji⁵. Niemniej jednak polskie spółdzielnie socjalne działające na mocy ustawy z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych starają się wszystkie te cechy wypełniać⁶. Według tejże ustawy spółdzielnie socjalne powinny działać na rzecz:

1. społecznej reintegracji ich członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
2. zawodowej reintegracji ich członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy – a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej.

Spółdzielnie socjalne postrzegane są jako potencjalnie użyteczne narzędzie zwalczania ubóstwa w lokalnym środowisku. Stanowią przykład jednostek, które są zdolne współpracować z innymi instytucjami w celu realizacji własnej misji⁷. Ten punkt widzenia staje się coraz bardziej popularny w Polsce, choć wpływ spółdzielni socjalnych na wzrost dobrobytu lokalnych społeczności jest wciąż marginalny. Dotyczy to zwłaszcza rynku pracy. Przeprowadzone badania wskazują, iż główną grupą, spośród której rekrutują się założyciele spółdzielni socjalnych, są osoby bezrobotne (83%)⁸. Jednakże stworzenie przez spółdzielnie socjalne kilku tysięcy miejsc pracy, w porównaniu z ponad dwoma milionami bezrobotnych⁹ (w tym 30% osób przebywających na bezrobociu ponad 1 rok), jest przysłowiową kroplą w morzu potrzeb. W Polsce w chwili obecnej w katalogu Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego znajduje się 478 spółdzielni socjalnych¹⁰. Oczywiście do liczby tej należy podchodzić ostrożnie ze względu na bardzo dynamiczną sytuację (dotyczy to nie tylko powstawania nowych spółdzielni, ale kończenia działalności gospodarczej przez stare). Niemniej jednak

⁴ J. Defourny, *From third sector to social enterprise*, w: C. Borzaga, J. Defourny, (red.), op. cit., s. 1–28.

⁵ J. Defourny, *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, w: *Przedsiębiorstw społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, wybór tekstów J. Wygnański, FISE, Warszawa 2008, s. 81.

⁶ Ustawa z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651).

⁷ L. Palombo, L. Bartoli, *Indexes for the monitoring of social cooperatives' relational behaviour*, www.dipartimenti.unicas.it.

⁸ Badania przeprowadzone w czerwcu–wrześniu 2011 r. przez Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej – <http://www.mpips.gov.pl>.

⁹ Według danych GUS-u na koniec marca 2012 r. było zarejestrowanych ponad 2,1 mln bezrobotnych: *Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w marcu 2012 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Pracy, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_1446_PLK_HTML.htm.

¹⁰ Katalog Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego – <http://www.ozrss.pl/katalog.htm>.

można zaobserwować rosnący trend zarówno co do liczebności, jak i znaczenia społeczno-ekonomicznego obecnie funkcjonujących spółdzielni socjalnych.

Metodyka badań

Podmiotem badań były wszystkie spółdzielnie socjalne powstałe w okresie od 2005 do 18 stycznia 2010 roku na terenie woj. warmińsko-mazurskiego. Przebadano łącznie 20 spółdzielni socjalnych. Badania zostały przeprowadzone w sierpniu i wrześniu 2010 roku.

Analizą objęto materiały źródłowe takie jak:

- ankiety użyte jako narzędzie badawcze,
- teczki z danymi archiwizowane przez Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej przy MOPS w Olsztynie,
- literatura fachowa dotycząca tematyki badań,
- akty prawne (głównie ustawa o spółdzielniach socjalnych),
- strony internetowe,
- dane statystyczne GUS.

Narzędziem, którym posłużono się w badaniach, był kwestionariusz ankiety, skierowany do prezesów i/lub członków spółdzielni socjalnych. Kolejnym wykorzystanym w badaniach narzędziem był wywiad bezpośredni niestandardyzowany przeprowadzany z członkami badanych spółdzielni, z dyrektorem Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej w Olsztynie oraz z osobą odpowiedzialną za kontakty z bezrobotnymi zakładającymi działalność finansowaną przez Fundusz Pracy w Miejskim Urzędzie Pracy w Olsztynie.

Tabela 1. Charakterystyka badanych spółdzielni socjalnych

Nazwa spółdzielni socjalnej	Data rozpoczęcia działalności	Liczba członków	W tym kobiet	Zakres działalności	Miejsce działalności	Status
RÓŻA	12.05.2005	5	5	Haft artystyczny	Sorkwity	Nie istnieje
AGROZUL	28.10.2005	5	-	Działki rolne Zamiany	Pakosze	Nie istnieje
BLASK	24.03.2006	5	5	Prace porządkowe Opieka nad osobami starszymi	Dobre Miasto	Nie istnieje
BUDOWNICTWO	22.06.2006	5	1	Remontowo-budowlane Projektowanie Nadzór budowlany Prace porządkowe	Olsztyn	Nie istnieje
UNITY	26.09.2006	5	2	Dział. gastronomiczna Prezentacje muzyczne	Olsztyn	W likwidacji

JAME ROMA	12.10.2006	11	5	Działalność artystyczna Remontowo-budowlane	Olsztyn	Nie istnieje
REKODZIEŁO LUDOWE I ARTYSTYCZNE	23.11.2006	5	2	Wyroby rękodzielnicze Remontowo-budowlane	Golubie	Nie istnieje
PRZYSZŁOŚĆ	29.09.2006	5	3	Dział. gastronomiczna Handel obwoźny Prace porządkowe	Olsztyn	W likwidacji
POMOCNA DŁOŃ	08.01.2007	6	5	Prace opiekuńcze Prace porządkowe	Olsztyn	W likwidacji
STARA SZKOŁA	15.01.2007	9	7	Produkcja wyrobów edukacyjnych Szkolenie zawodowe	Prostki	Funkcjonuje
SZANSA	19.01.2007	5	3	Prace porządkowe Remontowo-budowlane	Ruciane Nida	Nie istnieje
KLAR	21.03.2007	5	3	Prace porządkowe	Olsztynek	Nie istnieje
MOTYWY	05.11.2007	5	2	Projektowanie i wykonawstwo druków artystycznych i reklamowych	Olsztyn	Funkcjonuje
SANLAB	14.12.2007	10	10	Prace pomocnicze w diagnostyce weterynaryjnej	Olsztyn	Nie istnieje
APROPO'S	26.06.2008	5	2	Działalność artystyczna Tworzenie stron internetowych Handel	Olsztyn	Funkcjonuje
CZANITY	W trakcie rejestracji	5	3	Produkcja dziewiarska Działalność artystyczna Catering	Olsztyn	Nie rozpoczęła działalności
PASBUD	28.01.2009	9	3	Remontowo-budowlane	Pasym	Nie istnieje

				Projektowanie Prace porząd- kowe		
KAMA	20.05.2009	7	7	Szycie na miarę Poprawki krawieckie Prace porząd- kowe	Olsztyn	Funkcjo- nuje
SMAKI ŻY- CIA	22.10.2009	9	8	Opieka nad dziećmi Edukacja i rozwój dzieci i młodzieży Aktywizacja osobowa i zawodowa kobiet	Olsztyn	Funkcjo- nuje
ORLI	04.01.2010	10	0	Wykonywanie usług wyso- kościowych specjalistycz- nych i budow- lanych	Orneta	Funkcjo- nuje

*według stanu na 18.01.2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych o spółdzielniach socjalnych z Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej przy MOPS w Olsztynie.

Zakres działalności podejmowanej przez badane spółdzielnie socjalne był zróżnicowany. Najczęściej powtarzającą się działalnością były: prace porządkowe (w 8 spółdzielniach) – choć często nie stanowiły one głównej działalności spółdzielni. Dość często powtarzającym się rodzajem działalności była działalność artystyczna. Osoby te przyznawały, że wcześniej realizowały swoje talenty poza działalnością gospodarczą i bez ubezpieczenia społecznego. Ankietowani to często wykształceni, doświadczeni, utalentowani artystycznie ludzie, ale nieradzący sobie na rynku pracy. W ramach spółdzielni próbują realizować swoje pasje i zainteresowania. Zajmowali się oni głównie haftem artystycznym, wyrobem rękodzielniczym, prezentacjami muzycznymi, działalnością artystyczną, projektowaniem i wykonywaniem druków artystycznych i reklamowych, organizacją widowisk. Wśród badanych spółdzielni w 6 przypadkach głównym zakresem działalności były prace remontowo-budowlane. Często większość osób zakładających takie spółdzielnie miała za sobą doświadczenia budowlane, jak również uprawnienia w zakresie obsługiwanie specjalistycznych urządzeń budowlanych. Wśród badanych podmiotów tylko w jednym przypadku członkowie spółdzielni lub pracownicy byli osobami niepełnosprawnymi. Pozostałe przypadki dotyczyły osób bezrobotnych.

Głównym celem przeprowadzonych badań była identyfikacja:

- rodzajów pomocy pozafinansowej udzielonej badanym spółdzielniom,
- barier i szans rozwojowych warmińsko-mazurskich spółdzielni socjalnych,
- oczekiwań spółdzielni socjalnych odnośnie do przyszłego wsparcia ich działalności.

Wsparcie pozafinansowe udzielone badanym spółdzielniom socjalnym

Przeprowadzone badania pozwoliły na wyodrębnienie rodzajów wsparcia pozafinansowego udzielanego głównie przez następujące instytucje:

- Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej przy MOPS w Olsztynie,
- Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Spółdzielczości i Przedsiębiorczości Lokalnej WAMA-COOP w Olsztynie,
- urzędy pracy,
- urząd miasta lub urząd gminy,
- Działdowską Agencję Rozwoju S.A.

Tabela 2. Wsparcie pozafinansowe udzielone badanym spółdzielniom socjalnym

Nazwa spółdzielni socjalnej	<i>Wsparcie pozafinansowe udzielone spółdzielniom</i>	
	Przy zakładaniu spółdzielni	Po założeniu spółdzielni
RÓŻA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
AGROZUL	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
BLASK	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
BUDOWNICTWO	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
UNITY	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Szkolenie dotyczące obowiązku lustracji.
JAME ROMA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
RĘKODZIEŁO LUDOWE I ARTYSTYCZNE	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
PRZYSZŁOŚĆ	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Prowadzenie księgowości przez rok. Kilka zleceń.
POMOCNA DŁOŃ	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną?
STARA SZKOŁA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	Kilka zleceń. Zwolnienie od podatku od nieruchomości.
SZANSA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
KLAR	Statut, szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Kursy – księgowość, kom-	Kilka zleceń. Pomoc w zdobyciu lokalu.

	puterowy, poręczenie przez DAR S.A.	
MOTYWY	Statut, poszukiwanie lokalu, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Kilka zleceń. Inne szkolenia. Pomoc w zdobyciu lokalu.
SANLAB	Statut	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną?
APROPO'S	Statut, przygotowanie wniosku do UP, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Prowadzenie księgowości przez rok.
CZANITY	-	-
PASBUD	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
KAMA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	Szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? Szkolenie dotyczące obowiązku lustracji.
SMAKI ŻYCIA	Statut, poręczenie przez DAR S.A.	-
ORLI	Statut, szkolenie – Jak założyć Spółdzielnię Socjalną? poręczenie przez DAR S.A.	Kilka zleceń. Pomoc w zdobyciu lokalu.

*stan na 30.06.2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Spośród elementów wsparcia pozafinansowego, udzielanego przy zakładaniu spółdzielni, przez wszystkie spółdzielnie wymieniana była pomoc przy formułowaniu statutu. Taką pomoc zapewniało Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej (CWSS). Spółdzielnie zakładane najwcześniej nie uniknęły trudności przy składaniu wniosku o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego w związku z zaakceptowaniem statutu przez Sąd Rejonowy w Olsztynie. Obecnie opracowano wzór statutu, który uwzględniał wszelkie uwagi ze strony pracowników Wydziału Krajowego Rejestru Sądowego. Wzór ten zostaje udostępniany automatycznie nowo zakładanym spółdzielniom.

Kolejnym stałym elementem wsparcia pozafinansowego wskazywanym przez ankietowanych była pomoc CWSS w nawiązywaniu współpracy z Działdowską Agencją Rozwoju S.A., która podjęła się poręczenia wszystkim spółdzielniom za 0,5% wartości kwoty poręczenia kwot wsparcia finansowego otrzymywanego z Funduszu Pracy. Wyjątkiem była tu spółdzielnia, która nie korzystała z usług DAR S.A., ponieważ nie ubiegała się o wsparcie finansowe na założenie spółdzielni.

Część spółdzielni wskazywała też na otrzymaną pomoc w postaci: uczestnictwa w kursie komputerowym, w kursie księgowym, wsparcia w wypełnianiu wniosku do urzędów pracy o przyznanie środków na rozpoczęcie działalności, pomocy władz miej-

skich w poszukiwaniu, udostępnianiu lub adaptacji lokalu w celu podjęcia działalności. Często wskazywanym wsparciem pozafinansowym otrzymywanym przez spółdzielnie już po ich zarejestrowaniu było uczestnictwo prezesów spółdzielni w szkoleniach dotyczących zakładania spółdzielni. Ze zrozumiałych względów pomoc ta nie była już przydatna, ale często szkolenia te były połączone z innymi użytecznymi modułami. Według ankietowanych w trakcie funkcjonowania spółdzielni były organizowane szkolenia dotyczące innych zagadnień, np. obowiązku przeprowadzenia po trzech latach istnienia spółdzielni tzw. lustracji. Dla respondentów informacja o czekającej spółdzielnię lustracji była zaskoczeniem. Niejednoznaczne według badanych były też początkowe informacje o tym, kto będzie musiał pokryć koszty lustracji. Szkolenia stanowiły też element integracji i wymiany doświadczeń uczestników (choć wielu badanych stwierdziło, że ich użyteczność była ograniczona ze względu na fakt dużej różnorodności prowadzonych działalności). Kolejnym wskazywanym przez respondentów elementem wsparcia była pomoc (otrzymywana przez pierwszy rok) przy prowadzeniu księgowości. CWSS zatrudniało księgową, która prowadziła rachunkowość dla nowo powstałych spółdzielni. Niestety, ze względu na problemy finansowe z utrzymaniem takiej osoby, nowo powstałe spółdzielnie musiały poszukiwać na „własną rękę” księgowych. Czasem były to zaprzyjaźnione osoby, czasem rodzina, ale najczęstszym rozwiązaniem było zlecenie prowadzenia ksiąg rachunkowych biur rachunkowych.

Kolejnym elementem była pomoc w zdobywaniu zleceń przez instytucje budżetowe. Część respondentów potwierdziła korzystanie ze zleceń urzędu miasta, MOPS-u czy urzędu pracy. Niemniej jednak zlecenia takie były dość incydentalne. W rezultacie konkurencja w zdobywaniu zleceń, stawanie do przetargów (które zazwyczaj wygrywały firmy komercyjne), bardzo ograniczały zdobywanie nowych zleceń przez spółdzielnie. Szanse na wygranie przetargów były w opinii ankietowanych niewielkie. Konkurencyjne firmy z dość silną pozycją na rynku były bowiem w stanie zaoferować niższe ceny za swoje usługi. Spółdzielnie natomiast często zaczynały swoją działalność i nie były w stanie konkurować z cenami firm komercyjnych. Jedną z badanych spółdzielni, której podstawową działalnością była opieka nad osobami starszymi, stanowiła bezpośrednią konkurencję dla MOPS-u.

O wyborze branży często decydowały jedynie umiejętności prezesa spółdzielni czy wcześniejsze doświadczenia zawodowe członków spółdzielni. Nieskonfrontowany z otoczeniem rodzaj podejmowanej działalności czasem nie znajdował nabywców. Podejmowana działalność często nie była do końca przemyślana, nie była poparta żadnymi badaniami marketingowymi, wywiadem środowiskowym czy analizą rynku i konkurencji.

Bariery i szanse wpływające na rozwój spółdzielni socjalnych

Większość wskazanych w kwestionariuszu szans wpływających na rozwój spółdzielni ankietowani ocenili w stopniu umiarkowanym. Jedynie szansę dotyczącą napływu środków pomocowych z Unii Europejskiej, z których spółdzielnie będą mogły korzystać, respondenci uznali za bardzo ważną. Niektórzy jednak uznali, że nawet dofinansowanie działalności ze środków unijnych nie uratowałoby ich spółdzielni przed upadkiem. Brak zleceń stanowił główny i często jedyny powód likwidacji ich firmy.

Ważną szansą, wpływającą na rozwój spółdzielni, okazała się poprawa infrastruktury finansowej, dotycząca większej pomocy w dokapitalizowaniu funduszy poręczeniowych i pożyczkowych, czy też rozwoju instytucji wspierających spółdzielnie w dostępie do kapitału obcego.

Pozostałe wyszczególnione w kwestionariuszu szanse nie wzbudziły dużego entuzjazmu ankietowanych. Były to raczej odpowiedzi osób dość pesymistycznie nastawionych do rzeczywistości i wiary, że zaprezentowane szanse w ogóle kiedykolwiek się pojawią, czy też będą faktycznie pomocne w rozwoju spółdzielni socjalnych. Ani możliwość stworzenia tańszych miejsc pracy przez spółdzielnie, ani poprawa współpracy między spółdzielniami a władzami lokalnymi, ani rozwój partnerstw lokalnych i publiczno-prywatnych, ani tendencja do wzmacniania znaczenia wymiaru terapeutycznego pracy w spółdzielniach socjalnych, ani nieszablonowość działań spółdzielni nie wzbudziły wśród respondentów zbyt dużego entuzjazmu i nie uznali, że mogą one mieć duży wpływ na rozwój spółdzielni socjalnych. Wykazywali jedynie umiarkowany optymizm.

Tabela 3. Bariery i szanse wpływające na rozwój spółdzielni socjalnych w opinii respondentów

Wyszczególnienie	Natężenie cechy				
	Nieistotna (1)	Mało istotna (2)	Umiarkowana (3)	Ważna (4)	Bardzo ważna (5)
BARIERY					
1. Brak zainteresowania władz centralnych i samorządowych rozwojem spółdzielni socjalnych.	-	-	10*	-	10
2. Nadmierna biurokracja administracji publicznej.	-	-	6	2	12
3. Niedostosowane regulacje prawne do działań spółdzielni.	-	-	2	4	14
4. Brak środków finansowych na inwestycje i trudności z ich pozyskaniem.	2	4	4	6	4
5. Brak lokalnych liderów i lokalnych inicjatyw, które wsparłyby rozwój spółdzielni.	2	2	6	6	4
6. Brak zrozumienia i akceptacji społecznej dla aktywności spółdzielni.	8	6	2	2	2
7. Konkurencja podmiotów komercyjnych.	8	4	-	6	2
8. Inne bariery.	-	-	-	-	-
SZANSE					

1. Napływ środków pomocowych z Unii Europejskiej, z których spółdzielnia będzie mogła korzystać.	2	-	2	6	10
2. Wraz ze wzrostem możliwości koszt tworzenia miejsc pracy przez tradycyjne przedsiębiorstwa oraz administrację publiczną, będzie wzrastał, co zagospodarują spółdzielnie, które będą w stanie stworzyć tańsze miejsca pracy.	4	-	12	-	4
3. Rozwój partnerstw lokalnych i partnerstwa publiczno-prywatnego.	2	2	10	4	2
4. Poprawa infrastruktury finansowej (dokapitalizowanie funduszy pożyczkowych i poręczeniowych działających w regionie, środki finansowe UE, rozwój instytucji wspierających spółdzielnie w dostępie do kapitału).	-	-	6	12	2
5. Poprawa współpracy i przepływu informacji pomiędzy spółdzielniami a przedstawicielami władz regionalnych i lokalnych.	2	2	8	8	-
6. Tendencja do wzmacniania znaczenia wymiaru terapeutycznego pracy w przedsiębiorstwach takich jak spółdzielnie socjalne.	2	2	14	-	2
7. Wzrastająca innowacyjność i nieszablonowość działań poparta lepszym rozeznaniem potrzeb i możliwości beneficjentów będzie w przyszłości sprzyjała wzmacnianiu pozycji konkurencyjnej spółdzielni w stosunku do innych podmiotów.	-	2	14	2	2
8. Inne szanse.	-	-	-	-	-

* liczba spółdzielni udzielających danej odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Spośród barier hamujących rozwój spółdzielni najczęściej wskazano niedostosowanie regulacji prawnych do działań spółdzielni. Większość spółdzielni uznała tę barierę za bardzo istotną z uwagi na okres, w jakim badane spółdzielnie powstawały i funkcjonowały. Potwierdza to fakt, że zmiany w ustawie o spółdzielniach socjalnych były potrzebne i pożądane oraz że wpłyną one pozytywnie na rozwój i funkcjonowanie spółdzielni powstałych w 2010 roku i później.

Kolejną bardzo ważną barierą wpływającą na rozwój spółdzielni była nadmierna biurokracja administracji publicznej. Ta cecha w opinii ankietowanych jest ważna, ponieważ formalności związane z założeniem spółdzielni trwały średnio 10 miesięcy. Tak długi okres rejestracji wynikał z faktu, że spółdzielnia jest osobą prawną i rejestracja w Krajowym Rejestrze Sądowym trwa nawet kilkanaście tygodni. Poprawne sformułowanie statutu zajmowało kolejne tygodnie, starania dotyczące otrzymania dotacji w urzędzie pracy to kolejny okres załatwiania formalności i zgromadzenia wielu dokumentów. Nie może jednak dziwić fakt, że wydawanie pieniędzy publicznych wymaga tak wielu spraw formalnych. Wymogi te narzucało Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie dokonywania refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego oraz przyznania bezrobotnemu środków na podjęcie działalności gospodarczej¹¹.

Na uwagę zasługuje też fakt braku zainteresowania władz centralnych i samorządowych rozwojem spółdzielni socjalnych. Żadna ze spółdzielni nie zlekceważyła tej bariery. Respondenci twierdzili, że w momencie rejestracji spółdzielni zainteresowanie władz było dość przychylne i intensywne. Zdarzało się, że informacje o powstaniu spółdzielni trafiały do mediów, a wtedy zapewnienia władz samorządowych o deklarowanej pomocy były duże. Niestety z chwilą gdy rozgłos przycichł, a spółdzielnie potrzebowały wsparcia, nie otrzymywały go.

Respondenci wskazywali też na brak lokalnych inicjatyw i liderów, którzy wspieraliby rozwój spółdzielni. W Olsztynie istnieje Centrum Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej przy MOPS-ie oraz WAMA COOP, które współpracują z istniejącymi spółdzielniami. Jeśli chodzi o spółdzielnie, które mają swoje siedziby poza Olsztynem, to brakuje tam instytucji, które wspierałyby rozwój i funkcjonowanie spółdzielni.

Brak zrozumienia i akceptacji społecznej dla aktywności spółdzielni okazał się barierą nieistotnie wpływającą na rozwój spółdzielni w opinii badanych. Respondenci nie zaobserwowali podczas prowadzenia działalności pod szyldem „spółdzielnia socjalna” żadnych negatywnych reakcji, braku akceptacji, braku zaufania czy dyskryminacji ze strony klientów czy kontrahentów. Wśród badanych pojawiło się jedynie kilka spółdzielni, które wskazały, że czasem spotkały się ze strony banków, urzędów lub kontrahentów z brakiem akceptacji i zrozumienia dla wybranej formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej.

Oczekiwanie respondentów co do instrumentów wsparcia funkcjonowania spółdzielni socjalnych

Analizując oczekiwania badanych spółdzielni pod kątem znaczenia instrumentów wsparcia ich działalności, można zauważyć, że najczęstsze odpowiedzi przybierały

¹¹ Dz. U. z 2009 Nr 62, poz. 512, z późn. zm.

wartości ekstremalne, czyli albo dany instrument był nieoczekiwanym przez respondenta wsparciem, albo wręcz przeciwnie, był bardzo oczekiwany i pożądany. Odpowiedzi pośrednie pojawiały się dość rzadko. Świadczy to o zdecydowanym stanowisku ankietowanych co do formy oczekiwanej pomocy.

Tabela 4. Oczekiwania respondentów co do instrumentów wsparcia funkcjonowania spółdzielni socjalnych

Rodzaje instrumentów	Skala oczekiwanej pomocy				
	Nieoczekiwana (1)	Oczekiwana w słabym stopniu (2)	Oczekiwana w umiarkowanym stopniu (3)	Wysoko oczekiwana (4)	Bardzo oczekiwana i pożądana (5)
INSTRUMENTY PRAWNO-PODATKOWE					
1. Ulgi odnośnie do podatków leżących w gestii gminy, np. podatek od nieruchomości, od środków transportowych.	6*	-	6	-	8
2. Ulgi odnośnie do podatków leżących w gestii urzędu skarbowego bądź innego organu administracji państwowej, np. VAT.	8	-	6	-	6
3. Inna pomoc uzyskana za pośrednictwem instrumentów prawno-podatkowych, np. nieodpłatne lub częściowo odpłatne doradztwo prawne, ekspertyzy, inne usługi prawno-podatkowe.	2	-	2	2	14
INSTRUMENTY FINANSOWE					
1. Uzyskanie preferencyjnego kredytu czy pożyczki.	6	-	-	-	14
2. Uzyskanie poręczenia kredytu czy pożyczki.	6	-	-	-	14
3. Inna pomoc uzyskana za pośrednictwem instrumentów finansowych, np. dotacje, subwencje,	4	-	-	4	12

inna pomoc finansowa.					
INSTRUMENTY ORGANIZACYJNE					
1. Udział w targach, konkursach czy innych imprezach organizowanych przez instytucje niekomercyjne lub dofinansowywanych przez takie instytucje.	8	2	2	2	6
2. Uzyskanie wsparcia umożliwiającego lub ułatwiającego wdrożenie nowej technologii, know-how, innowacji, nowoczesnej metody zarządzania.	8	2	2	2	6
3. Inna pomoc uzyskana za pośrednictwem instrumentów organizacyjnych, którą można zaliczyć do tej kategorii.	8	2	2	2	4
INSTRUMENTY INFORMACYJNO-SZKOLENIOWE					
1. Uzyskanie informacji dotyczącej rynków zbytu, potencjalnych kontrahentów, inwestorów i innych danych.	6	-	4	-	8
2. Uczestnictwo w szkoleniach, kursach czy warsztatach organizowanych przez instytucje niekomercyjne lub dofinansowywane przez takie instytucje.	6	-	2	2	10
3. Inna pomoc uzyskana za pośrednictwem instrumentów informacyjno-szkoleniowych.	8	-	4	-	8

* liczba spółdzielni udzielających danej odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Instrumenty finansowe to jedyna grupa instrumentów wskazanych w ankiecie, w odniesieniu do których można zauważyć jednomyślność ankietowanych. Większość bardzo oczekiwała, a wręcz pożądała takiej formy pomocy i wsparcia. Wyniki te nie powinny dziwić, pieniądze w firmie bowiem, czy to w postaci preferencyjnego kredytu, pożyczki, czy to w postaci poręczenia, dotacji czy subwencji, zawsze będą potrzebne (zresztą podobne wyniki co do rodzaju oczekiwanego wsparcia występują również wśród „komercyjnych” małych i średnich przedsiębiorców). Sytuacja na rynku może zaskoczyć firmę, kiedy liczba klientów nie jest stała, a zwłaszcza gdy firma zaczyna swoją działalność. Wielkość przychodów może czasem zależeć od pory roku, a dość wysokie koszty osobowe występują regularnie co miesiąc. Zatem nie dziwi fakt, że pożądanie instrumentów finansowych, czyli dostępności do kapitału pieniężnego, wśród ankietowanych jest tak wysokie. Wśród instrumentów prawnopodatkowych wysoce oczekiwane okazały się nieodpłatne lub częściowo odpłatne doradztwo prawne, podatkowe oraz inne porady i ekspertyzy. Ulgi w podatkach zarówno samorządowych, jak i zasilających budżet centralny połowa ankietowanych oceniła jako wysoce oczekiwane, pozostali wręcz przeciwnie zadeklarowali, że wcale takich ulg nie oczekują. Respondenci uzasadniali taką odpowiedź tym, że jeśli firma rozwija się i zarabia, to stać ją także na płacenie podatków. Poza tym pomoc tego rodzaju i tak nie uratowałaby firmy przed bankrutem.

Jeśli chodzi o instrumenty organizacyjne i informacyjno-szkoleniowe, to sytuacja jest analogiczna jak w przypadku ulg podatkowych. Odpowiedzi różnią się diametralnie. Połowa respondentów wskazuje zdecydowanie, że chciałaby uczestniczyć w targach, konkursach, uzyskiwać wsparcie umożliwiające wdrożenie nowej technologii czy innowacji, uzyskiwać informacje dotyczące rynków zbytu czy potencjalnych kontrahentów, uczestniczyć w szkoleniach, kursach czy dofinansowanych warsztatach. Pozostali nie oczekują takiego rodzaju wsparcia. Powodem tak przeciwnych deklaracji jest fakt, że badane spółdzielnie socjalne prowadziły lub prowadziły nieskomplikowany rodzaj działalności. Na przykład są to: sprzątanie, prace porządkowe, przeróbki krawieckie, opieka nad osobami starszymi, działalność gastronomiczna. Odbiorcami takich usług są zazwyczaj lokalni klienci. Takie spółdzielnie nie potrzebują wsparcia w postaci uczestnictwa w targach, szkoleniach czy nowych technologii. Członkowie takich spółdzielni wiedzą, jak mają wykonywać swoją pracę, i nie czują potrzeby rozwoju. Niemniej jednak wśród badanych spółdzielni znajduje się kilka takich, których działalność jest bardziej skomplikowana i wymaga uczestnictwa w targach, szkoleniach czy poszukiwania nowych rynków zbytu. Do działalności tych można zaliczyć: działalność budowlaną, działalność produkcyjną, artystyczną czy reklamową.

Podsumowanie

Spółdzielnia socjalna jest pierwszą w Polsce formą prawną, która wprost została określona jako przedsiębiorstwo społeczne. Spółdzielnia taka łączy w swojej działalności funkcje społeczne i ekonomiczne. Przy czym osiągnięcie tu zysku w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej nie jest celem samym w sobie, ale jedynie środkiem do realizacji celów społecznych.

Badani spółdzielcy najczęściej zwracali uwagę na następujące fakty:

- spółdzielnie mają ogromne kłopoty z uzyskiwaniem środków obrotowych – banki są na ogół nieufnie nastawione, uważając je za instytucje niepewne ekonomicz-

nie. Brak jest specjalnych funduszy, które mogłyby udzielać spółdzielniom kredytów i pożyczek;

– spółdzielnie socjalne mają często problem z brakiem kwalifikacji pracowników, dlatego potrzebują specjalistów, by być konkurencyjne na rynku pracy. Ankietowani spółdzielcy bardzo często mówią, że przepis zezwalający na członkostwo w spółdzielni tylko maksimum 20% osób spoza kręgu wykluczonych hamuje rozwój spółdzielni. Z punktu widzenia celów ekonomicznych spółdzielni socjalnej dopuszczenie do członkostwa większej liczby osób, które nie są wykluczone społecznie i zawodowo, jest bardzo potrzebne. Przepis ten został zmieniony. Ustawa pozwala w tej chwili na członkostwo w spółdzielni do 50% osób spoza wyluczonych w art. 4 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych;

– spółdzielnie socjalne skarżą się na rygorystyczne zabezpieczenia otrzymanych z Funduszu Pracy środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Powiatowe urzędy pracy muszą otrzymać poręczenie dla udzielanych spółdzielniom dotacji. Z uzyskaniem takich poręczeń spółdzielcy mają poważne kłopoty. Jeśli inicjatywa utworzenia spółdzielni wyjdzie od strony samorządu lub jeśli grupie założycielskiej uda się porozumieć z samorządem, wtedy poręczycielem staje się gmina. Często jednak samorząd nie ma przekonania do tej formy działania, ponieważ nie wierzy w jej ekonomiczny i społeczny sukces. Potrzebny jest zatem organ lub instytucja, która poręczałaby pożyczki spółdzielcom. W województwie warmińsko-mazurskim rolę taką przejęła Działdowska Agencja Rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- Bacchiega A., Borzaga C. 2001.** *Social enterprises as incentive structures*, w: Borzaga C., Defourny J. (red.), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London–New York.
- Defourny J. 2001.** *From third sector to social enterprise*, w: Borzaga C., Defourny J. (red.), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York.
- Defourny J. 2008.** *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, w: *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, wybór tekstów J. Wygnański, FISE, Warszawa.
- Palombo L., Bartoli L.** *Indexes for the monitoring of social cooperatives relational behaviour*, www.dipartimenti.unicas.it.
- Williams R.C. 2007.** *The Cooperative Movement. Globalization from Below*, Ashgate, Hampshire.

akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 kwietnia 2009 r. w sprawie dokonywania refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego oraz przyznawania bezrobotnemu środków na podjęcie działalności gospodarczej. Dz. U. z 2009 Nr 62, poz. 512, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Dz. U. z 2006 Nr 94, poz. 651 z późniejszymi zmianami.

strony internetowe

www.mpips.gov.pl

www.stat.gov.pl/gus/5840_1446_PLK_HTML.htm

www.ozrss.pl/katalog.htm

STRESZCZENIE

Spółdzielnie socjalne są coraz powszechniej wykorzystywanym instrumentem w walce z wykluczeniem społecznym. Aby mogły się rozwijać i skutecznie realizować swoją misję, potrzebna jest rozsądna polityka ich wspierania. Politykę taką powinno się prowadzić w oparciu o stały monitoring ich potrzeb, barier i szans rozwojowych. Jak wynika z przeprowadzonych badań, najczęściej udzielanym wsparciem pozafinansowym, jakie otrzymały warmińsko-mazurskie spółdzielnie socjalne, była pomoc w opracowaniu statutu, ułatwienia w nawiązywaniu współpracy z poręczycielem oraz wszelkiego rodzaju kursy i szkolenia. Niemniej jednak najbardziej oczekiwane instrumenty wsparcia są natury finansowej, np. dotacje, preferencyjne kredyty, pożyczki.

Najdotkliwszą barierą rozwojową wśród badanych spółdzielni okazała się bariera natury prawnej (regulacje prawne niedostosowane do działań spółdzielni). Natomiast za najważniejszą szansę rozwojową uznano napływ środków pomocowych z Unii Europejskiej, z których spółdzielnia będzie mogła korzystać.

SŁOWA KLUCZOWE: spółdzielnia socjalna, przedsiębiorstwo społeczne, pozafinansowe instrumenty wsparcia

SUMMARY

Social cooperatives are becoming more widely used instrument in fight against social exclusion. A reasonable support policy is therefore essential to enable their development and implementation of their mission. Such kind of policy should be implemented in accordance with their needs monitoring and estimated development barriers and opportunities. The research showed that assist in preparation of the Statute, facilitate in establishing cooperation with the guarantor and all kinds of courses and training are the most often procured non-financial ways of support, which the social cooperatives from Warmia and Mazury received. However, the most anticipated support instruments are financial, such as grants, preferential credits and loans.

The most severe development barrier had legal nature (inadequate legal regulations to the activities of cooperatives). The most important opportunity for growth is the inflow of funds from the European Union, of which the cooperative can make use in the future.

KEYWORDS: social cooperative, social enterprise, non-financial supporting instruments